

מוסר הלחימה: רוח צה"ל וחטיבת "בני אור"

"אֶכְזָרִית מִלְחָמָה! הַמָּטִיף הַתָּמִים

בְּאֶגְרוֹף מִפְּנֵי יָחִיד!

אֶךְ לֵבָן

צו הַיָּשׁוּר וְצו הַרְחָמִים

לֹא יִהְיֶה בָּהּ כְּמוֹתָ אֶכְזָר!¹⁹⁷

מלחמה מסכמים לא רק במספרים, בדוחות ובפירוט של כמויות הפגזים שנורו בה ושל אבדות האויב. מטבע הדברים, מתחייב גם סיכום מסוג אחר, ויש להתמודד עם שאלות הנמצאות בתחום השיפוט המוסרי והערכי - שאלות שאינן מצטמצמות ל"כמה" ו"איך" אלא בעיקר ל"האם" ו"למה". העיקרון הזה, הנכון לכל מלחמה בכל מקום, נכון היה שבעתיים למבצע "צוק איתן", שבו התמודדה יחידה צבאית, אשר בימים כתיקונם אינה עוסקת בלחימה אלא בעיקר בהדרכה ובאימונים בשדה קרב רווי דילמות מוסריות וערכיות, עמוק בתוך האזור הצפוף ביותר עלי אדמות. עימות כזה הפך את ההתמודדות עם האתגרים הערכיים לחלק כמעט בלתי נפרד ממעשה הלחימה עצמו.

לפני למעלה מ־20 שנים ניסחו האלוף יורם יאיר ("ייה") ופרופ' אסא כשר את ערכי היסוד של "רוח צה"ל". הם לא המציאו או חידשו דבר, אלא הגדירו בדרך בהירה וממצה את הערכים שאותם אמור כל לוחם בצה"ל לשאת בתרמילו. הערכים האלה מצופים ממנו כחייל בשורות צבא ההגנה לישראל וכאזרח המדינה. הם רלוונטיים במיוחד ללוחמי עוצבת בני אור, שרובם ככולם מפקדים וקצינים בצה"ל, ומשמשים דגם ומופת לחיילי השריון שעליהם יפקדו בתפקידיהם הבאים.

לצד ההישגים במישור הצבאי, אימוצן של הטכנולוגיות החדשות והפעלתם המושכלת של הכוחות, עמדה המלחמה בסימן יישומם של הערכים האלה בכל שלבי הלחימה. הערכים, יושמו ככלל על-ידי לוחמי צה"ל ולוחמי צוות הקרב החטיבתי של חטיבה 460. הם יושמו בדרך הראויה להערכה ולציון על-ידי לוחמי החטיבה - החל מאל"ם גיא חסון, שפיקד עליה ביד בוטחת ותוך מתן דוגמה אישית וכלה באחרון הלוחמים ובתומכי הלחימה בשורותיה.

חיילי החטיבה פעלו במשך כל עשרות ימי הלחימה בהתאם לערכים האלה ולפקודות שניתנו להם, זאת תוך שמירה על חוקי המדינה וכבוד האדם וכיבוד ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. הם יישמו במלואם את כל הערכים שהראשון שבהם הוא הגנה על אזרחי המדינה ותושביה. הם עשו זאת תוך סיכון נפשם מול אש, מלכודות ומנהרות באומץ לב ובהחלטיות. לחימתם התאפיינה באהבת המולדת ובנאמנות למדינה מחד גיסא, ובדבקות במשימה ובמקצועיות מאידך גיסא - כל אלה תוך שמירה על כבוד האדם של חבריהם לנשק ואף של האויב שמולו נלחמו. הדבקות במשימה והחתיירה לניצחון, כפי שהוגדר הראשון שבערכים, היה הקו המנחה של היחידות כולן. בשפה פשוטה יותר, ובמילים שבהן השתמשו הלוחמים עצמם, אומץ הנוהל: "לא משנה עד כמה קשה המשימה, היא תבוצע על הצד הטוב ביותר".

החתיירה לעמידה באתגרים גם מול סכנות ותנאים, שלעתים היו קשים מאוד, אפיינה את כל שלבי הלחימה מראשית המבצע ועד סופו: מול לוחות זמנים בלתי אפשריים של ארגון הצליחה החטיבה בפרקי זמן של שעות ספורות להפוך מכוח הדרכה לכוח לוחם. מחסני החירום והציוד ללחימה שנפתחו במהירות, ה"הצרחות" באיוש וציוות הכוחות והחלוקה המזורזת למסגרות חדשות לפי הדגמים השונים של המרכבה ולדרישות החימוש השונות - כל אלה נעשו בשקט, בזריזות רבה ובמקצועיות רבה. מפקדים בכירים בחטיבה, בעיקר מפקדי גדודים ופלוגות שנכנסו לפעילות כמה ימים לפני שהחלה

האש, מילאו את תפקידם במלואו על אף חוסר הניסיון הפיקודי, ולעתים גם המבצעי. ההיערכות הזאת נעשתה בתנאים מורכבים וקשים תוך התגברות על אלפי קשיים קטנים, שיכלו לתת תירוצים לעיכובים.

חיילי צוות הקרב החטיבתי של החניכים והמדריכים של בית-הספר למקצועות השריון חתרו עם מתן הפקודה למגע עם האויב תוך נשיאה באחריות, אך גם סיכון עצמי, והגשימו בכך את השני בערכי צה"ל. שתי דוגמאות אופייניות להטמעת ערכי הדבקות במשימה והחתימה למגע הן: אל"ם אברהם, שתפס עם לוחמיו עמדות שולטות טובות יותר שהיו מרוחקות כמה מאות מטרים מן העמדות הייעודיות, כדי לשלוט טוב יותר בתצפית ובאש על הזירה; וסא"ל רפי וולפסון ולוחמיו ששעטו קדימה והשמידו בדרכם ניסיונות חוזרים ונשנים לפגוע בהם ובחיילי החי"ר שהגנו עליהם. כך פעלו גם אנשי המילואים של הפלס"ר - שהלכו בראש, איתרו וטיווחו שוב ושוב מטרות, וחיסלו כוחות אויב תוך שיתוף פעולה הדוק עם צוותי השריון. כאלה היו גם לוחמי מגלן שחירפו את נפשם להציל את חבריהם במהלך האירוע רב הנפגעים במרפאה הממולכדת, וכמותם גם סא"ל אריה ברגר, מפקד גדוד 198, שהגעתו המידית לזירת הקרב סיימה את האירוע ומנעה ממנו להפוך לאירוע של חטיפה. כולם נשאו באחריות תוך תחושה של שותפות בהגנה על המדינה ואזרחיה, והכול תוך ידיעה כי בחלק מן הפעולות האלה הם עלולים שלא לשוב.

במשך כל שלבי הלחימה נשמרו האמינות והדוגמה האישית - הערך השלישי והערך הרביעי של ערכי צה"ל. הלוחמים, ובעיקר המפקדים, היו מודעים לדרישה הבלתי מתפשרת לאמינות בדיווח ולאמינות בבצוע המטלות. לכול היה ברור כי רק האמינות תוכל להבטיח את הביטחון ללא סייג של החיילים במפקדיהם. וכך המפקדים - מעבר לדוגמה האישית שנתנו הם הקפידו הקפדה יתרה לחלוק עם חייליהם את כל מה שהתרחש בשטח. סא"ל עומר לוין, שחייליו היו פזורים בין הכוחות המתמרנים, דאג במקביל הן להם והן לתפקידיהם במסגרת מפקדת החטיבה. ההתמודדות עם האירוע רב הנפגעים היא דוגמה טובה למנהיגות מן הסוג הזה - מנהיגות המשמשת דוגמה לשמירה על אלה שאתה מופקד על שלומם, ובעת ובעונה אחת המקפידה על העברת דיווחים מן השטח למפקדה באופן שבו מפקדיך יכולים לסמוך עליך לחלוטין.

במקרה של לזין ושל גדוד ההדרכה הקרבית 330 שעליו פיקד - הוא הוביל את השילוב הזה לביצוע מושלם של המשימות שהוטלו על הגדוד עד האחרונה שבהן. המח"ט אל"ם גיא חסון ידע במשך כל ימי הלחימה כי גם כשיעזוב את המפקדה הקדמית שלו, ויעבור בין לוחמיו הפזורים בשטח ובמסגרות שונות, הוא יוכל לסמוך ללא היסוס על כך שמישהו מאחור יפקד על המסגרת הכוללת - זאת תוך קבלת דיווחי אמת על הנעשה בשטח והפעלת שיקול נבון כאשר הוא עצמו עובר מגדוד לגדוד ומפלוגה לפלוגה במהלך הלחימה. מול הדילמה הקבועה של מח"ט המתחבט אם להישאר בקרב לוחמיו ולשמש דוגמה או לפקח על הקרב הרחק מאחור מהמפקדה החטיבתית הצליח חסון לאכול את העוגה ולהשאיר אותה שלמה. הוא נוכח בכל מקום, בוחן, מעודד, מנתח, מסיק מסקנות ומדריך - הן במפקדת החטיבה והן בשטח.

המח"ט, המח"דים, המ"פים וקציני המודיעין, הלוגיסטיקה, החימוש השלישות והרפואה נתנו במשך כל המבצע דוגמה ראויה לאנשיהם מחד גיסא, והקפידו על דיווח אמין למפקדיהם מאידך גיסא. האמירה עתיקת היוםין, שלפיה בצה"ל לא אומרים "קדימה" אלא "אחריי", המשיכה להיות עמוד האש הערכי שלפני המחנה.

היחס המכבד חיי אדם והשמירה על טוהר הנשק - בהתאם לערך החמישי ולערך השישי של ערכי צה"ל - נשמרו במשך כל שלבי הלחימה. זו הייתה הקשה במשימות שכן האויב - שידע היטב כי צה"ל מקפיד על הפעלה מושכלת של כוח ומנסה ככל הניתן שלא לפגוע באזרחים - ניצל את העובדה הזאת באופן בזוי. שוב ושוב הופרו הפסקות אש מוסכמות, שוב ושוב נשלחו נשים לפיגועי התאבדות, שוב ושוב מולכדו בתים אזרחיים, בעלי חיים ונורו רקטות מבתי חולים או ממסגדים. על אף כל אלה נשמרו בקפדנות כללי הלחימה. לוחם אויב שהשליך את נשקו והרים את ידיו חיוו ניתנו לו לשלל.

לא תמיד היו הדברים פשוטים.

לוחמי הפלס"ר נקלעו לדילמה קשה מאוד, שעמה התמודדו לוחמים בכל מלחמות ישראל: כיצד לנהוג בשבוי שאינו לוחם שנקלע בטעות למקום וששחרורו עלול לחשוף אותם. לדוגמה, שיירת הל"ה - לוחמים שיצאו בינואר

1948 לגוש עציון במטרה לתגבר אותו. מבירור שערך דוד בן-גוריון, ראש הממשלה הראשון, בעזרת עזרא דנין, שהיה איש מודיעין ותיק, עלה שהכוח נתקל בקרבת הכפר צוריף ברועה ערבי זקן, וחס על חייו. הרועה הזעיק את אנשי הכפר, וגורלה של "מחלקת ההר" נחרץ.¹⁹⁸ אף שלימים התעוררו ספקות בנוגע למידת הדיוק של הסיפור, הדילמה הייתה ונותרה ברבות ממלחמות ישראל: כיצד לנהוג באויב שאינו מעורב בקרב וששחרורו עלול לסכן את חיי חיילי הכוח?

אומץ לבם של חיילי כוח התצפיתנים של הפלס"ר, קור רוחם ומעל לכול - רמת המוסריות הגבוהה שלהם, הובילו לפתרון הדילמה שגם לא סיכן אותם. הלוחמים חסו על חיי הזקנה אף שהדבר היה כרוך באי נוחות, ואולי אף בסיכון, והעדיפו זאת על פני פתרון קל, אך לא מוסרי.

סיפורו של גדוד אלון - שלוחמי פגעו בשוגג בנער פלסטיני, והמבצע המורכב שבו הוא חולץ מלב שדה הקרב לאחר טיפול רפואי והנחתת מסוק - הוא דוגמה מאפיינת ליישומם של הערכים האלה. במבצע לקחו חלק הן לוחמי הגדוד והן מפקדת החטיבה, והוא נערך כאשר שניהם סיכנו את חייהם למען נער ממחנה האויב, שאחיו מנסים ללא הרף לפגוע בו ובאלה המושיטים לו עזרה באמצעות אש צלפים וירי תלול מסלול בלתי פוסק.

היחס הזה של חמלה כלפי כל יצור חי באשר הוא על אף אכזריות המלחמה בא לידי ביטוי יום-יומי עז בפעילות של חלק מן הכוחות. פלוגת החרמ"ש של גדוד שחק, בפיקודו של סרן מוטי פסל היא דוגמה אופיינית לאיזון העדין והמורכב הזה שבין הצרכים המבצעיים ובין האנושיות וצו המצפון. בעיצומה של הלחימה - כשאנשיו במתחם המוגן חשופים לעתים לאש צלפים מזדמנת, למטעני צד ולחשש מתמיד לחטיפות - השקיע מוטי פסל מאמצים כדי להגן על החפים מפשע: בעלי-החיים בסביבה. מדובר בכאלה שהופקרו על-ידי בעליהם לחמסין היוקד ללא מזון ומשקה.

198 הבלוג של גילי חסקין, **מחלקת ההר (הל"ה) וטוהר הנשק**.
 ר' גמ: מ. זעירא, **"על ראשית צמיחת המיתוס של הל"ה"**, יהדות בת זמננו, גליון 10, תשנ"ו, ע' 41-71.

פסל מילא במקביל לתפקידו הפיקודי המורכב תפקיד יוצא דופן שאליו לא הכין אותו כל דרג פיקודי: הוא למד את צורכי המזון והשתייה של בעלי-החיים, והוא וחייליו חלקו עמם את המים היקרים ואת המזון המתאים להם ובכך הבטיח את הישרדותם. הוא עשה זאת אגב שגרת לחימה - בלי שאיש נתן לו פקודה מפורשת לעשות כך. פסל הפעיל שיקול דעת מתמיד וזהיר מאוד לבל יעבור את הגבול ויסקן את חייליו. הוא עשה זאת אך ורק משום שהוא לוחם יהודי בצבא ההגנה לישראל, השומר על ערכי צה"ל ועל חמלה ואנושיות גם בלחימה אכזרית מול אויב שהערכים האלה זרים לו.

המקצועיות והמשמעת, הערך השביעי והערך השמיני, היו החוט המקשר של רוב פעולות הלחימה שנעשו במרחב. הידע המקצועי שנאסף בשנים הרבות של האימונים הייעודיים, שהגיעו לשיאם באימוני "זמן יקר" במחצית הראשונה של חודש יולי, וכן השמירה על המשמעת נתנו את פריים בלחימה.

מה שאפיין אולי את עוצבת בני אור מיחידות אחרות שלחמו ב"צוק איתן" הוא היכולת ללמוד גם תוך כדי לחימה. מסורת "בית-הספר" והליכי הלמידה שאותם ביקש אל"ם חסון להטמיע בלוחמיו במהלך פיקודו על בית-הספר בתקופה שקדמה למחמה נתנה פרי גם לאחר שהחלה הלחימה. "ישיבות הלימוד" המשותפות בלילות הארוכים באמצעות הקשר, הביאו ללימוד טוב יותר ולהכנה טובה יותר ליום הלחימה שלמחרת, וחסכו בכך את מחירן הנורא של שגיאות במהלך לחימה.

הישג נוסף שאותו ניתן לזקוף לשמירה הקשוחה על המשמעת והנהלים הוא העובדה שמבין אלפי לוחמי צוות הקרב החטיבתי במשך כל עשרות ימי הלחימה לא נהרג אף חייל בתאונה של אש שנורתה בשוגג. לצד המקצועיות פעלו חיילי צוות הקרב כתף אל כתף תוך גילויי רעות ושלחות - שני הערכים החותמים את ערכי היסוד של צה"ל. הם באו מכל קצות החברה הישראלית, מכל העדות והדתות ומכל שכבות האוכלוסייה. הם באו מכל קצותיו של צה"ל, והיו בהם חובשי כומתות שחורות, ירוקות, אדומות ואפורות. כולם, לחמו כתף אל כתף בנחישות עד הניצחון.